अरण्यराशि अरण्यसंज्ञको राशिः। "मकरादिमार्द्धसिंहौ वन्यौ दिवसेऽजवृषभौ चेति" ज्योतिषोक्ते सिंहादिराशौ।

अरण्य(ण्ये)रुदित न० अरण्ये रुदितं रोदनम् सप्तम्या वा अलुक्। शान्त्युपायकारकश्रोतृशून्ये निष्फले १ रोदने २ तत्तुल्ये निष्फले वस्तुमात्रे च। लोके हि रोदने तद्रोदनशान्त्युपायोदयालुभिः क्रियते अरण्ये रोदने तु न कश्चित् तस्य शमयितेति तस्य निष्फलत्वम्।

अरण्यवायस पु० ६त०। (दाँड़काक) इतिख्याते द्रोणकाके।

अरण्यवास पु० अरण्ये वासः। वनवासे।

अरण्यवासिन् त्रि० अरण्ये वसति वस–णिनि। वनवासिनि १मुन्यादौ "एते हिमगिरेरपत्यकारण्यवासिन" इति शकु०। स्त्रियां ङीप्। सा च २ अत्यन्तपर्णीलतायां राजनि०। [वास्तूके।

अरण्यवास्तूक पु० ६त०। (वनबेतो) इति ख्याते वन-

अरण्यशालि पु० अरण्यभवः शालिः। वनभवे नीवारादौ।

अरण्यशूकर पु० अरण्यस्य शूकरः। वनवराहे। [शूरणे।

अरण्यशूरण पु० शा०त०। वनभवे (ओल) इति ख्याते

अरण्यश्वन् पु० अरण्ये श्वेव हिंस्रः। वृके।

अरण्यषष्ठी स्त्री अरण्याय गन्तुं षष्ठी। ज्यैष्ठशुक्लषष्ठ्याम्। "ज्यैष्ठे मासि सिते पक्षे षष्ठी यारण्यसंज्ञिता। व्यजनैककरास्तस्यामटन्ति विपिने स्त्रियः" इतिः राजमा०।

अरण्याध्यक्ष पु० अरण्यरक्षणादौ अध्यक्षः। वनेषु लोकरक्षणार्थं राजनियुक्ते सैन्यपतिभेदे।

अरण्यानी स्त्री महदरण्यं नि०ङीप् आनुक् च। महारण्ये। "यथारण्यान्यासुतसाश्वरत" शत०ब्रा०।

अरण्यायन न०, अरण्येऽयनं वानप्रस्थधर्मास्तदिवाचरणमस्यस्य अच्। "यद् अरण्यायनमित्याचक्षते ब्रह्मचर्य्यमेव तदिति" श्रुत्युक्ते ब्रह्मचर्य्ये। "तदस्य एवार्षेयाविलादिना तत्रैव व्युत्पत्तिर्दर्शिता।

अरण्येतिलक पु० सप्तम्या अलुक्। वनतिलभेदे।

अरण्येऽनूच त्रि० अरण्ये अनूच्यः नियतपाठोमन्त्रो यस्य अलुक् समा० १ अरण्यमात्रपाठ्यमन्त्रेण संस्कृते पुराडाशादौ "पश्चादरण्येऽनूच्यम्" १८,४,२०। "अरण्येऽनूच्या वक्तव्याः पठनीया मन्त्रा यस्यासौ अरण्येऽनूच्य" इति कर्क०। ७त०अलुक्स०। २अरण्येऽनूच्ये (पाठ्ये) मन्त्रभेदे पु०। स च "उग्रश्च भीमश्चेत्यादिमन्त्रः सहि नियतमरण्ये पठ्यते" इति कर्क०। "वागेवारण्येऽनूच्या-[illegible] भवति" ता०ब्रा०। "अरण्येऽनूच्यः कश्चिदनुवाकः तेन हूयमानोऽपि पुरोडाशोऽरण्येऽनूच्यो भवति" भा०। अयमेव पक्षः श्रेयान् कर्कमते बहुव्रीहा अरण्ये सप्तम्या लुक् न स्यात् अलुक्समासस्य तत्पुरुषे कविषयत्वात् अत उपचारात् तत्सम्बन्धवाचकत्वं युक्तम् "सोऽस्यैषोऽवाङ् प्राण एतस्य प्रजापतेः सोऽरण्येनूच्यो भवति" शत०ब्रा०।

अरण्यौकस् पु०अरण्ये विधानेनओकोयस्य। १मुन्यादौ २वानप्रस्थे "वैक्लव्यं मम तावदीदृशमपि स्नेहादरण्यौकसः" शकु०

अरत त्रि० न रतः। १ अननुरक्ते २विरते च। [त्रि०।

अरतचप पु० अरता विरता त्रपा यस्य। १ कुक्कुरे २लज्जाहीने

अरति पु० ऋ–अति। १क्रोधे। रम–क्तिन् न०त०। २अनवस्थितचित्ततायाम्, ३रागाभावे, "सुखं कषायमरतिर्गौरवं कण्ठवक्षसोः" सुश्रुतः। ४ रतिविरहे, ५उद्वेगे, "स्वाभीष्टवस्त्वलाभेन चेतसो याऽनवस्थितिः अरतिःसा" इत्येवंरूपे ६ इष्टवियोगान्मनसोव्याकुलीभावे ७ असन्तोषे "भृशमरतिं हि सद्वियोगः" इति। किरा० स्मरकृते ८ नायकदशाभेदे च स्त्री। "इङ्गमनः सङ्गसङ्कल्पाजागरः क्षयताऽरतिः। ह्रीत्यासोन्मादमूर्च्छास्ताः इत्यनङ्गदशा दश" मल्लि०। सा च विषयविद्वेषं करोति। न०ब०। ९रागहीने त्रि०।

अरत्नि पु० ऋ–कत्नि रत्निः बद्धमुष्टिकरः स नास्ति यत्र। १विस्तृतकनिष्ठे बद्धमुष्टिहस्ते, २कफोणिमारभ्य कनिष्ठाङ्गुलिपर्य्यन्तपरिमाणे। अतस्ततः प्रमाणे मातच्। तत्परिमिते त्रि०। "अरत्निमात्रान्तरिते देशे" भवदेवः। "तामुत्तरतोऽग्नेर्निदधात्यरत्निमात्रे" गृह्यसू०। "अरत्निमात्रं क्षुपकाः पत्रैर्द्व्यङ्गुलसम्मितैः" सुश्रु०। ३ कफोणौ (कुनो) बाहोरवयवे। "भीमो धनुष्मानुपजान्वरत्निः" भट्टिः। "जवनेनाहवनीयमरत्नी संधत्ते" शत०ब्रा०। ४ बाहौ बाहुर्वा अरत्निः बाहुना वीर्य्यं क्रियते" शत० ब्रा०। वा कप्। अरत्निकोऽप्युक्तार्थे।

अरथि पु० ऋच्छति रथिना सह युद्धभूमिम् ऋ–रथिन् सारथिः न०त०। सारथिभिन्ने। "अस्वनश्चिद्यमजत्यरथीः" ऋ० ६,६६,७, रथिः सारथिः न रथिअरथिः" ऋ०दीर्घः भा०। [२ भग्नदन्ते दृढे च

अरद पु० न जातोरदोयस्य। अजातदन्तावस्थे बाले

अरध्र त्रि० राध–हिंसने, कर्म्मणि रन् ह्रस्वश्च न०त०। शत्रु-"भिरहिंस्रे उग्रस्य तवसस्तवीयोऽरध्रस्य रध्रतरोबभूव" ऋ० ६,१८,४, राध–सिद्धौ रन् ह्रस्वः भा०।